

การศึกษาแนวคิดการออกแบบท่ารำข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ในการแสดงชุด ฟอนปุจาจิระประภามหาเทวี

A Study of Historical Choreographic Concepts
in the Fon Puja Jiraprapa Mahadevi Dance Performance

ณัฐริกา งามดี¹

Received 28 October 2024

Revised 1 March 2025

Accepted 5 March 2025

บทคัดย่อ

ผู้วิจัยมุ่งศึกษาแนวคิดการออกแบบท่ารำในนาฏศิลป์ไทย (Thai Dance) โดยเฉพาะการแสดงชุด “พระนางจิระประภามหาเทวี” ซึ่งเน้นการนำข้อมูลทางประวัติศาสตร์ (Historical Data) มาประยุกต์ใช้ในการออกแบบท่ารำ เนื่องจากการแสดงท่ารำในนาฏศิลป์ไทยถือเป็นศิลปะที่สามารถถ่ายทอดเรื่องราว ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมได้อย่างลึกซึ้ง การออกแบบท่ารำที่อิงกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์จึงมีความสำคัญในการสื่อสารอัตลักษณ์ (Identity) และบทบาทของบุคคลสำคัญอย่างถูกต้อง โดยการออกแบบท่ารำที่ถ่ายทอดเรื่องราวของพระนางจะต้องคำนึงถึงบริบททางการเมือง และการปกครองในยุคนั้น ซึ่งพระนางจิระประภามีบทบาทสำคัญในการสร้างความสงบในบ้านเมือง ผ่านการใช้ยุทธวิธีทางการทูต (Diplomacy) แทนการทำสงคราม การเคลื่อนไหวของท่ารำจึงต้องสะท้อนถึงความสง่างามและความเข้มแข็งของพระนาง ผู้เป็นบุคคลที่ประชาชนเคารพนับถือและมีอิทธิพลต่อการปกครองบ้านเมืองในยุคนั้น นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้ดำเนินการวิเคราะห์แนวทางการออกแบบท่ารำที่สามารถถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก และบรรยากาศทางประวัติศาสตร์ได้อย่างแม่นยำ รวมถึงการเลือกใช้เครื่องแต่งกายและสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมล้านนา (Lanna Culture) เพื่อเสริมสร้างการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ การสร้างสรรค์ท่ารำเช่นนี้จะช่วยให้การแสดงนาฏศิลป์ไทยมีความหมายลึกซึ้ง คงคุณค่าในระยะยาว ตลอดจนเป็นการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปะการแสดงให้สืบต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ: นาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์, ฟอนปุจาจิระประภามหาเทวี, แนวคิดการออกแบบท่ารำ

¹ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

Abstract

The researcher aims to study choreographic design concepts in Thai dance, specifically for the performance “Queen Chiraprapha Mahadevi,” which emphasizes the application of historical data. Thai dance serves as an art form that profoundly conveys stories, history, and culture; thus, designing movements based on historical information is essential for accurately communicating the identity and roles of significant figures. The choreography portraying the Queen must consider the political and governance contexts of her era. Queen Chiraprapha played a pivotal role in maintaining peace through diplomacy instead of warfare. Therefore, the dance movements must reflect the grace and strength of a figure who was deeply respected and influential in the governance of that time. Furthermore, the researcher analyzed choreographic approaches to accurately convey emotions, feelings, and historical atmosphere, including the selection of costumes and Lanna cultural symbols to enhance effective communication. Such choreographic creation enriches Thai dance with profound meaning and enduring value, while supporting the conservation and development of performing arts for the future.

Keywords: Creative Thai Dance, Fon Puja Jiraprapa Mahadevi, Choreography Concepts

บทนำ

นาฏศิลป์ไทย (Thai Dance) ถือเป็นศิลปะที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการสะท้อนอัตลักษณ์ (Identity) และวัฒนธรรมของสังคมไทยทุกยุคสมัย โดยการแสดงท่ารำไม่เพียงแต่ส่งเสริมความงดงามและความละเอียดอ่อนในด้านศิลปะ แต่ยังทำหน้าที่ในการถ่ายทอดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ (History) ความเชื่อ และค่านิยมของคนไทยในอดีต (ศิลปากร, 2563) การออกแบบท่ารำ (Choreography) จึงต้องคำนึงถึงข้อมูลทางประวัติศาสตร์เพื่อให้สามารถสื่อสารเนื้อหาได้อย่างถูกต้องและน่าสนใจ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นว่าการศึกษาการออกแบบท่ารำตามข้อมูลทางประวัติศาสตร์มีความจำเป็นในการสร้างสรรค์การแสดงที่มีคุณค่าและสามารถเตือนใจคนรุ่นหลังได้

การแสดงชุด “พระนางจิระประภา” เป็นตัวอย่างที่โดดเด่นในการนำเสนอความสำคัญของข้อมูลทางประวัติศาสตร์ในการออกแบบท่ารำ พระมหาเทวีจิระประภา (Queen Chiraprapha Mahadevi) เป็นบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ล้านนา (Lanna History) ซึ่งมีหลักฐานระบุว่าหลังจากการลอบปลงพระชนม์ของพระเมืองเกษเกล้า พระมหาเทวีจิระประภาถูกอัญเชิญให้ขึ้นครองราชย์ ถือเป็นพระมหาเทวีคนแรกในราชวงศ์มังราย (Mangrai Dynasty) การดำรงตำแหน่งของพระองค์ได้แสดง

ให้เห็นถึงความสามารถในการปกครองบ้านเมืองอย่างมีประสิทธิภาพ แม้จะเผชิญกับปัญหาภายใน และการรุกรานจากกองทัพของสมเด็จพระไชยราชาธิราชแห่งกรุงศรีอยุธยา แต่องค์พระมหาเทวีจิรประภา ได้ใช้ยุทธวิธีทางการทูต (Diplomacy) ในการแก้ไขสถานการณ์ ทำให้เกิดการยุติการรุกรานด้วยสันติวิธี (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2564)

พระมหาเทวีจิรประภาเป็นที่รู้จักในฐานะผู้ปกครองที่มีปัญญาและกลยุทธ์การสร้างความสำเร็จในบ้านเมือง แม้จะอยู่ในช่วงเวลาที่มักกองทัพศัตรูเข้ามา แต่พระองค์ก็สามารถประคับประคองบ้านเมืองให้อยู่รอดได้ด้วยการพัฒนาความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านและการส่งบรรณาการเพื่อลดความตึงเครียด ซึ่งแสดงให้เห็นถึงวิธีการบริหารจัดการที่ฉลาดและรอบคอบ ประชาชนในยุคนั้นมีความเชื่อมั่นในความสามารถด้านการปกครองของพระองค์เป็นอย่างมาก และถือได้ว่าเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับการบริหารราชการในสังคมไทยในปัจจุบัน

ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาแนวคิดการออกแบบท่ารำที่อิงข้อมูลทางประวัติศาสตร์นี้ โดยมีวัตถุประสงค์หลักในการสร้างสรรค์การแสดงที่สื่อถึงเรื่องราวของพระมหาเทวีจิรประภาในลักษณะที่สอดคล้องกับเหตุการณ์ในอดีต มีการวิเคราะห์แนวทางการออกแบบท่ารำที่สามารถถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึก และบรรยากาศของสถานการณ์ทางประวัติศาสตร์ได้อย่างแม่นยำ นอกจากนี้ยังพิจารณาถึงเครื่องแต่งกายและท่าทางที่เหมาะสม เพื่อให้ผู้ชมได้รับข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ล้านนาผ่านงานศิลปะ ผลจากการพัฒนาท่ารำที่มีการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์จะช่วยให้การแสดงนาฏศิลป์ไทยมีความหมายลึกซึ้งและซาบซึ้งใจมากขึ้น ไม่เพียงแต่สำหรับผู้ชมที่มีความรู้ทางประวัติศาสตร์เท่านั้น แต่ยังช่วยกระตุ้นให้คนรุ่นใหม่สนใจและสืบสานศิลปะการแสดงนี้ต่อไป การสร้างสรรค์ท่ารำนี้นี้จึงมีส่วนสำคัญต่อการอนุรักษ์ (Conservation) และพัฒนาศิลปะการแสดงนาฏศิลป์ไทยให้คงอยู่คู่กับสังคมไทยในระยะยาว (วรรณ ปากสิต, 2561)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการในการออกแบบท่ารำ (Choreography) ที่มีพื้นฐานมาจากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ (Historical Data) ในการแสดงชุดฟ้อนปูลาจิรประภามหาเทวี
2. เพื่อสร้างสรรค์ท่ารำที่มีพื้นฐานมาจากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ในการแสดงชุดฟ้อนปูลาจิรประภามหาเทวี

วิธีการศึกษา

ในการสร้างสรรค์การแสดงชุด ฟ้อนปูลาจิรประภามหาเทวี ผู้วิจัยกำหนดขั้นตอนการดำเนินงานวิจัยเชิงสร้างสรรค์ เพื่อให้ผลงานมีความสอดคล้องกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ดังนี้

1. การศึกษาและรวบรวมข้อมูล (Data Collection): ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารประวัติศาสตร์ล้านนา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระนางจิรประภามหาเทวี เพื่อทำความเข้าใจบริบททางสังคมและการเมืองในรัชสมัยของพระองค์

2. การกำหนดแนวคิดและอัตลักษณ์ (Conceptualization): นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อกำหนดอัตลักษณ์ (Identity) ของพระนาง โดยมุ่งเน้นที่ความสง่างามในฐานะกษัตริย์ และความฉลาดหลักแหลมในฐานะนักการทูต (Diplomacy) ซึ่งแนวคิดนี้จะใช้เป็นบรรทัดฐานสำคัญในการออกแบบกระบวนการท่ารำและองค์ประกอบศิลป์ทั้งหมด

3. การสร้างสรรค์บทเพลงและท่ารำ (Creation Process): เลือกใช้ท่วงทำนองดนตรีล้านนาที่สื่อถึงความสูงศักดิ์และความสงบ และออกแบบกระบวนการท่ารำ (Choreography) ที่สะท้อนบุคลิกภาพความเป็นผู้นำ โดยหลีกเลี่ยงท่ารำทั่วไปที่ไม่สื่อความหมาย แต่เน้นท่ารำที่มีความเข้มแข็งแฝงความอ่อนช้อย เช่น ท่าที่แสดงถึงการต้อนรับหรือการเจรจา (สื่อถึงความเป็นทูต)

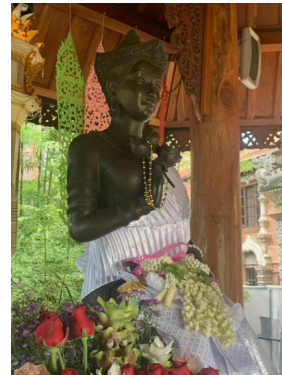
4. การตรวจสอบและการเผยแพร่ (Validation and Presentation): นำผลงานการแสดงที่สร้างสรรค์ขึ้นมาตรวจสอบความถูกต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ก่อนนำออกเผยแพร่สู่สาธารณะ

การทบทวนวรรณกรรม และการกำหนดแนวคิด (Literature Review and Conceptualization)

ประวัติพระนางจิระประภามหาเทวี (Queen Chiraprapha Mahadevi) พระนางจิระประภามหาเทวี ถือเป็นบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ล้านนา (Lanna History) พระมหาเทวีจิระประภาเป็นพระมเหสีของพระเมืองเกษเกล้า กษัตริย์แห่งล้านนา โดยได้รับการอัญเชิญขึ้นครองราชย์หลังจากเหตุการณ์ลอบปลงพระชนม์ของพระเมืองเกษเกล้าในปี พ.ศ. 2088 (แก้ไขปีตามประวัติศาสตร์จริงเพื่อให้สอดคล้องกับรัชสมัย) ซึ่งถือเป็นเหตุการณ์สำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองในล้านนา เมื่อพระมหาเทวีจิระประภาขึ้นครองราชย์ ถือเป็นกษัตริย์หญิงพระองค์แรกในราชวงศ์มังราย (Mangrai Dynasty) นับว่าเป็นสัญลักษณ์ของการบริหารจัดการและการยอมรับบทบาทของสตรีในสังคมในเวลานั้น พระองค์มีความสามารถในการปกครองที่โดดเด่น และได้รับการยอมรับจากประชาชนในฐานะผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ โดยเฉพาะในยุคที่มีการเผชิญหน้ากับปัญหาภายในและการรุกรานจากกองทัพของสมเด็จพระไชยราชาธิราช แห่งกรุงศรีอยุธยา (Ayutthaya Kingdom) พระมหาเทวีจิระประภาได้แสดงออกถึงความสามารถในการใช้ยุทธวิธีทางการทูต (Diplomacy) โดยการส่งบรรณาการและการเสริมสร้างสัมพันธไมตรีที่ระหว่างล้านนาและประเทศเพื่อนบ้าน ทำให้สามารถรักษาความสงบและลดความตึงเครียดได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2564)

นอกจากนี้ พระมหาเทวีจิระประภายังมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม (Arts and Culture) และการพัฒนาเศรษฐกิจในล้านนา พระองค์ได้สนับสนุนการสร้างวัดและการส่งเสริมการศึกษา ซึ่งช่วยเพิ่มพูนความรู้และศิลปะต่าง ๆ ภายในอาณาจักร ทำให้ล้านนาเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมและการศึกษาในภูมิภาคนั้น การสถาปนาและการปกครองของพระมหาเทวีจิระประภากลายเป็นต้นแบบของการปกครองที่มีความคิดสร้างสรรค์และการเข้าใจต่อปัญหาต่าง ๆ ของบ้านเมือง พระองค์ได้สร้างรากฐานที่มั่นคงให้กับล้านนา และเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมองเห็นความสำคัญของสตรีในบทบาททางการเมืองและสังคม

(วรรณ ปากสิต, 2561) พระนางจิริประภามหาเทวีทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้มีบทบาทสำคัญในประวัติศาสตร์ของอาณาจักรล้านนา รูปปั้นปัจจุบันของพระนางฯ ตั้งอยู่ที่บริเวณศาลเจ้าพระนางจิริประภามหาเทวีในจังหวัดเชียงใหม่ ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 รูปหล่อสำริด พระนางจิริประภามหาเทวี ในศาลาด้านทิศใต้ วัดโลกโมฬี
ที่มา: https://www.matichonweekly.com/column/article_588474

องค์ประกอบแนวคิดการออกแบบท่ารำ (Choreography Design Concepts)

การออกแบบท่ารำที่สะท้อนถึงบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ต้องอาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างละเอียด เพื่อสร้างสรรค์ท่ารำ (Choreography) ที่สามารถสื่อความหมายของบุคคลและยุคสมัยนั้นได้อย่างแม่นยำ โดยมีองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้:

1. บริบททางประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ทางการทูต (Historical Context and Diplomatic Identity) พระนางจิริประภามหาเทวีทรงใช้ความสามารถทางการทูต (Diplomacy) ในการสร้างความสงบสุข แทนการทำสงคราม การออกแบบท่ารำจึงเน้นการสะท้อนความเป็นผู้นำ (Leadership) ที่มีความสง่างาม (Grace) และเข้มแข็ง (Strength) โดยใช้ท่วงท่าที่แสดงถึงความสงบบนและการใช้สติปัญญาในการแก้ไขปัญหา

2. การเคลื่อนไหวที่สะท้อนบุคลิกภาพ (Personality-Driven Movement) บุคลิกภาพของพระนางที่เป็นผู้นำสูงสุดถูกถ่ายทอดผ่านท่ารำที่แสดงถึงความมั่นใจ ท่ารำสำคัญควรสื่อถึงอัตลักษณ์ความเป็นทูตหรือผู้นำ (แทนท่ารำพื้นฐานทั่วไป) เช่น การเคลื่อนไหวที่นุ่มนวลแต่มีพลัง สื่อถึงการตัดสินใจที่เด็ดขาดแต่ประนีประนอม

3. ดนตรีและบทเพลงประกอบการแสดง (Music and Lyrics) ผู้วิจัยได้นำดนตรีล้านนาที่มีท่วงทำนองสง่างามและสูงศักดิ์มาใช้ประกอบ เพื่อเสริมสร้างบรรยากาศทางประวัติศาสตร์และขับเน้นอารมณ์ของการแสดงให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยดนตรีทำหน้าที่เป็นตัวกำหนดจังหวะการเคลื่อนไหวที่สะท้อนถึงเกียรติยศของพระนาง

4. สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมล้านนา (Lanna Cultural Symbols) การเลือกใช้เครื่องแต่งกายและสัญลักษณ์ล้านนา (Lanna Culture) เช่น ลวดลายผ้าและเครื่องประดับทองคำ เพื่อบ่งบอกฐานะและยุคสมัย พร้อมทั้งการใช้ท่าทางเฉพาะของล้านนาที่เน้นความสมดุลและความสอดคล้องกับธรรมชาติ

5. ความเชื่อและความศรัทธา (Belief and Faith) สอดแทรกแนวคิดการบูชาผ่านท่ารำ เช่น การยกมือพนม หรือท่วงท่าการสักการะ เพื่อแสดงถึงบทบาทของพระนางในด้านศาสนาและความศรัทธาอันลึกซึ้ง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของจิตวิญญาณล้านนา

6. การสื่อสารอารมณ์และยุทธวิธี (Emotional and Strategic Communication) ท่ารำถูกออกแบบให้สื่อถึงความคิดเชิงยุทธวิธี (Strategy) และความสามารถในการสื่อสารผ่านท่าทางมือ (Hand Gestures) ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการสะท้อนบทบาท “นักการทูต” ของพระนางที่สามารถเชื่อมสัมพันธ์กับบ้านเมืองอื่นได้สำเร็จ

ผลงานสร้างสรรค์ การแสดงชุดฟ้อนปญาจิระประภามหาเทวี (Creative Results)

การแสดงชุด “ฟ้อนปญาจิระประภามหาเทวี” เป็นผลงานนาฏศิลป์สร้างสรรค์ที่มีความสำคัญและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวในศิลปวัฒนธรรมล้านนา (Lanna Culture) โดยมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับพระนางจิระประภามหาเทวี พระมหากษัตริย์ที่มีบทบาทสำคัญในประวัติศาสตร์ล้านนา ลักษณะการแสดงเน้นความเรียบง่ายแต่แฝงไปด้วยความลึกซึ้ง ทั้งในด้านท่ารำ (Choreography) และการถ่ายทอดอารมณ์ (Emotion) โดยเฉพาะการสื่อสารผ่านยุทธวิธีทางการทูต (Diplomacy) และความแข็งแกร่งในฐานะผู้นำ (Leadership)

ภาพที่ 2 การแสดงชุดฟ้อนปญาจิระประภามหาเทวี

ที่มา: ผู้วิจัย

การแสดงประกอบด้วยท่ารำที่มีความละเอียดอ่อน เคลื่อนไหวอย่างช้า ๆ สอดคล้องกับดนตรีประกอบที่ส่งเสริมความศักดิ์สิทธิ์ ผู้วิจัยได้เลือกใช้เครื่องแต่งกายไทยล้านนาที่มีลวดลายและสีสันสวยงาม โดยเฉพาะสีทองเพื่อแสดงถึงฐานันดรศักดิ์และความงดงาม การแสดงนี้ไม่เพียงแต่เป็นนาฏศิลป์เพื่อความบันเทิง แต่ยังเป็นการส่งเสริมความเชื่อทางศาสนาและวัฒนธรรม โดยมีท่ารำสำคัญที่สะท้อนแนวคิดทางประวัติศาสตร์ 3 ท่า คือ

1. ท่ารำที่สะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นผู้นำ (Leadership Posture) ท่ารำนี้ถูกออกแบบเพื่อแสดงถึงพระปรีชาสามารถของพระนางจันทรประภามหาเทวีในฐานะกษัตริย์ผู้ครองเมืองล้านนา โดยนำเอาท่าพักเป็นส่วนประกอบ ท่าพักเป็นท่ารำที่มีความสำคัญในนาฏศิลป์ไทย โดยเฉพาะในนาฏศิลป์ล้านนา ท่านี้ใช้เพื่อสร้างช่วงเวลาให้ผู้แสดงได้พักหรือหยุดนิ่ง โดยสามารถแสดงถึงอารมณ์ต่าง ๆ และเป็นการเตรียมตัวสำหรับการเปลี่ยนท่ารำหรือการเคลื่อนไหวในท่าถัดไป

ลักษณะท่าทาง : ผู้แสดงยืนในลักษณะสง่างาม ลำตัวตั้งตรง ตั้งเท้าให้มั่นคงบนพื้น ไม่เคลื่อนไหวที่มากนัก มือมักจะวางในท่าที่ผ่อนคลาย เช่น มือข้างหนึ่งยกขึ้นข้างหน้าให้สูงระดับอก หรืออาจให้มือข้างหนึ่งทอดแขนแสดงอาณาเขต สื่อถึงอำนาจและการคุ้มครองบ้านเมือง ศิระะตั้งตรง และมองไปข้างหน้า หรือหันไปในทิศทางที่ต้องการสื่อสารความรู้สึก

การเคลื่อนไหว : ในท่านี้จะไม่มีการเคลื่อนไหวที่ซับซ้อน เน้นการยืนท่านิ่งเพื่อสร้างความสงบ แต่อาจมีการเคลื่อนไหวเล็กน้อย เช่น ยกมือขึ้นหรือเคลื่อนไหวเบา ๆ เพื่อเพิ่มความน่าสนใจ แต่ยังคงรักษาความเรียบง่ายเอาไว้

ภาพที่ 3 ท่ารำที่สะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นผู้นำ (มาจากท่าพักในนาฏศิลป์ล้านนา)
ที่มา: ผู้วิจัย

ความหมาย : โดยปกติแล้วท่าพักมักจะใช้เพื่อแสดงถึงความสงบ ความคิด และการสะท้อนอารมณ์ของผู้แสดงในขณะนั้น ท่านี้สามารถสื่อถึงการรอคอย การนึกถึงสิ่งที่ผ่านไป หรือการตั้งสติขณะเตรียมตัวรับสถานการณ์ที่ท้าทาย ดังนั้นท่ารำที่ออกแบบขึ้นนี้จึงสะท้อนถึงความมั่นคงและความเข้มแข็งของพระนางที่สามารถประทับประคองบ้านเมืองให้รอดพ้นจากภัยสงครามในยุคหนึ่ง

บริบทในการแสดง : ท่าพักมักปรากฏในช่วงระหว่างการแสดง เมื่อผู้แสดงต้องการสร้างช่วงเวลาที่ยืดสงบ เพื่อให้ผู้ชมมีโอกาสสะท้อนความรู้สึก และท่านยังใช้เพื่อเชื่อมโยงการเปลี่ยนแปลงในเนื้อเรื่อง หรือใช้ระหว่างการรอคอยสถานการณ์ใหม่ ช่วยสร้างจังหวะและอารมณ์ให้การแสดง ทั้งยังสะท้อนความรู้สึกของผู้แสดงในเวลาที่สำคัญ ซึ่งทำให้การแสดงมีความหมายและมีมิติที่ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น

2. ท่าบัวชูฝัก (Bua Chu Fak) ท่าบัวชูฝักเป็นท่ารำที่มีความสวยงามและสื่อความหมายที่ลึกซึ้งในนาฏศิลป์ล้านนา โดยได้รับแรงบันดาลใจจากธรรมชาติ โดยเฉพาะดอกบัวที่ชูขึ้นจากน้ำ ซึ่ง

มีความหมายถึงความงาม ความบริสุทธิ์ และการเริ่มต้นใหม่ ผู้วิจัยจึงได้นำท่าบัวชูฝักมาใช้ในการแสดงชุดนี้ เพื่อสะท้อนถึงการฟื้นฟูอาณาจักรล้านนาภายใต้การปกครองของพระนางจิระประภามหาเทวี

ลักษณะท่าทาง : ผู้แสดงจะเริ่มด้วยการยืนในท่าตรงหรือยืนในท่าราบ (การย่อเข่าตามลักษณะนาฏศิลป์ล้านนา) โดยที่มือทั้งสองข้างจะยกขึ้นสูงในระดับเหนือศีรษะหรือระดับใบหน้า ปลายนิ้วชี้ขึ้นเล็กน้อยคล้ายกับกลีบดอกบัวที่กำลังชูช่อ ข้อมือมีการหมุนและขยับเพื่อสร้างการเคลื่อนไหวที่ไหลลื่นคล้ายคลึงกับการเคลื่อนไหวของดอกบัวในกระแสน้ำ

การเคลื่อนไหว : ในท่าบัวชูฝักจะเน้นการเคลื่อนไหวที่นุ่มนวลและมีความช้า (Slow Motion) โดยมีการยืดแขนและนิ้วมือออกอย่างเบา ๆ เพื่อสื่อถึงความละเอียดอ่อน ขณะเดียวกัน การเคลื่อนไหวของเท้าจะเป็นการก้าวไปข้างหน้าอย่างระมัดระวังและมั่นคง เพื่อรักษาความสมดุลและความสง่างามของสรีระขณะรำ

ภาพที่ 4 ท่าบัวชูฝัก
ที่มา: ผู้วิจัย

ความหมาย : ในบริบทของงานวิจัยนี้ ท่าบัวชูฝักสื่อถึงการเจริญเติบโตและความก้าวหน้าของบ้านเมือง โดยเปรียบดอกบัวที่ชูฝักพ้นจากน้ำเป็นตัวแทนของการฟื้นฟูและการเริ่มต้นใหม่ของอาณาจักรล้านนาหลังจากผ่านพ้นวิกฤตการณ์ทางการเมือง นอกจากนี้ยังแสดงถึงความปิติยินดีและความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องคุ้มครองบ้านเมืองให้เกิดสันติสุข

บริบทในการแสดง : ท่าบัวชูฝักมักปรากฏในช่วงที่เนื้อหาการแสดงกล่าวถึงความศรัทธาและการสักการะบูชา เพื่อสร้างบรรยากาศที่สงบสงบและศักดิ์สิทธิ์ ช่วยให้ผู้ชมสัมผัสได้ถึงความรู้สึกอันอบอุ่นของพระนางจิระประภามหาเทวี ทั้งยังเป็นท่ารำที่เชื่อมโยงความเชื่อทางศาสนากับบทบาทของสตรีสูงศักดิ์ในฐานะผู้อุปถัมภ์พุทธศาสนาในล้านนา ทำให้การแสดงมีมิติที่ลึกซึ้งและสื่อสารถึงจิตวิญญาณทางวัฒนธรรมได้อย่างชัดเจน

3. ท่ารำที่สะท้อนพระปรีชาสามารถด้านยุทธศาสตร์การทูต (Diplomatic Strategy Gesture) ท่ารำนี้ถูกสร้างขึ้นเพื่อสะท้อนถึงบทบาทที่โดดเด่นที่สุดของพระนางจิระประภามหาเทวีในฐานะนักการทูต (Diplomacy) ผู้ใช้สติปัญญาและสันติวิธีในการรักษาเอกราชของอาณาจักรล้านนาแทนการทำสงคราม โดยนำเอาแนวคิดของการเจรจาและการหยิบนุ่นไมตรีมาเป็นหัวใจหลัก

ในการออกแบบกระบวนการทำ เพื่อให้ผู้ชมเห็นถึงความฉลาดหลักแหลมและพระปรีชาสามารถด้าน ยุทธศาสตร์การปกครอง และอนุญาตให้มีการ “ด้นสดเพิ่มเติม” (Improvisation) ตามความคิด สร้างสรรค์และอารมณ์ของผู้แสดง วิธีการด้นสดมักปรากฏในบริบทที่ต้องการความเป็นอิสระในการ แสดงออก มีการเคลื่อนไหวที่เสรี ผู้แสดงสามารถเลือกใช้ท่าทางและการเคลื่อนไหวตามอารมณ์ และความรู้สึกในขณะนั้น

ลักษณะท่าทาง : ผู้แสดงจะใช้ท่วงท่าที่เน้นความนิ่งแต่เปี่ยมด้วยพลัง (Focus) โดยมีการ วางมือในลักษณะที่แสดงถึง “การสื่อสาร” และ “การหยิบบิ้นไม่ตรี” เช่น การทอดแขนออกไปข้าง หนึ่งอย่างนุ่มนวลแต่เด็ดขาดในระดับสายตา มืออีกข้างหนึ่งตั้งวงในระดับกลางเพื่อรักษาความสมดุล ของศีรษะ ศีรษะตั้งตรงและมีสายตา (Eye Contact) ที่มุ่งมั่นแน่วแน่ สื่อถึงผู้นำที่กำลังวิเคราะห์ สถานการณ์และตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ด้วยความสุขุม

การเคลื่อนไหว : ในทำนี้จะเน้นจังหวะการเคลื่อนไหวที่มีความต่อเนื่อง ไหลลื่น และสง่างาม การขยับนิ้วมือและข้อมือจะเป็นไปอย่างสุขุม ไม่เร่งรีบ สื่อถึงความประณีตประณีตและการใช้วาทศิลป์ ผ่านท่าทาง การก้าวเท้าจะเป็นการก้าวที่มั่นคงแต่แฝงด้วยความอ่อนช้อย สื่อถึงการดำเนินนโยบาย ทางการเมืองที่ต้องใช้ความระมัดระวังและรอบคอบอย่างสูง แต่ผู้แสดงก็อาจเปลี่ยนแปลงท่าทาง และจังหวะการเคลื่อนไหวตลอดเวลา อาจเต้นแบบเป็นกลุ่มหรือเดี่ยว ใช้การเคลื่อนไหวร่างกาย ทั้งหมดหรือเฉพาะบางส่วน เช่น แขน มือ หรือเท้า

ภาพที่ 5 ท่ารำที่สะท้อนพระปรีชาสามารถด้านยุทธศาสตร์การทูต
ที่มา: ผู้วิจัย

ความหมาย : ท่ารำนี้สื่อถึง “พระปรีชาสามารถด้านยุทธศาสตร์การทูต” ซึ่งเป็นเครื่องมือ สำคัญที่พระนางทรงใช้ในการประคับประคองล้านนา ท่าทางการหยิบบิ้นไม่ตรีเปรียบเสมือนการส่ง บรรณาการและการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับกรุงศรีอยุธยาและประเทศเพื่อนบ้าน สะท้อนถึงการ แก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยทางออกที่สร้างสรรค์และการมองการณ์ไกล ไม่ใช่เพียงการใช้กำลังทหาร แต่เป็นการใช้ปัญญาบารมี ขณะเดียวกันก็สื่อถึงเสรีภาพในการแสดงออก ถ่ายทอดอารมณ์ ความคิด และความรู้สึกได้อย่างอิสระ สื่อตรงกับมโนสำนึกของตนเอง

บริบทในการแสดง : ท่ารำที่สะท้อนพระปรีชาสามารถด้านยุทธศาสตร์การทูตมักปรากฏในช่วงสำคัญของเนื้อเรื่องที่ถูกกล่าวถึงสถานการณ์บ้านเมืองที่ตึงเครียด เพื่อแสดงให้เห็นถึงจุดเปลี่ยนที่พระนางทรงเลือกใช้สันติวิธี ท่านช่วยสร้างบรรยากาศที่เต็มไปด้วยความคิดและความหวัง ทำให้ผู้ชมเข้าใจถึงอัตลักษณ์ที่แท้จริงของพระนางจิระประภามหาเทวีในฐานะกษัตริย์ผู้เปี่ยมด้วยปัญญาและเป็นนักปกครองที่ใช้หัวใจในการรักษาแผ่นดินให้รอดพ้นจากภัยสงคราม และยังสามารถเสริมบรรยากาศที่เปิดกว้างสำหรับการสื่อสารระหว่างผู้แสดงและผู้ชม นำไปสู่การค้นพบตนเอง และแลกเปลี่ยนความรู้สึกที่แท้จริง ซึ่งจะช่วยสร้างความน่าสนใจและมีชีวิตชีวาให้การแสดง ทั้งยังส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ในนาฏศิลป์ได้เป็นอย่างดี

สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษาแนวคิดการออกแบบท่ารำข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ในการแสดงชุด “ฟ้อนปฐาจิระประภามหาเทวี” ผู้วิจัยสามารถสรุปผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ดังนี้

1. สรุปผลการศึกษา การศึกษาแนวคิดและหลักการออกแบบท่ารำที่มีพื้นฐานมาจากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ พบว่าหัวใจสำคัญคือการดึงอัตลักษณ์ (Identity) ของบุคคลสำคัญมาเป็นแกนกลางในการสร้างสรรค์ โดยพระนางจิระประภามหาเทวีมีอัตลักษณ์ที่โดดเด่นในฐานะกษัตริย์หญิงผู้ครองอาณาจักรล้านนาในช่วงวิกฤตการณ์ทางการเมือง ผู้วิจัยจึงกำหนดแนวคิดหลักในการออกแบบผ่าน 3 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ :

ด้านบุคลิกภาพ : เน้นความสง่างาม (Grace) และความเข้มแข็ง (Strength) ในฐานะผู้นำ

ด้านยุทธศาสตร์ : เน้นการใช้ยุทธวิธีทางการทูต (Diplomacy) และสันติวิธีแทนการทำสงคราม

ด้านจิตวิญญาณ : เน้นความศรัทธาในพุทธศาสนาและการสร้างขวัญกำลังใจแก่ประชาชน

2. การอภิปรายผล ผลจากการสร้างสรรค์ท่ารำ 3 ท่าสำคัญ ได้แก่ ท่ารำที่สะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นผู้นำ (Leadership Posture), ท่าบัวชูฝัก (Bua Chu Fak) และท่ารำที่สะท้อนพระปรีชาสามารถด้านยุทธศาสตร์การทูต (Diplomatic Strategy Gesture) สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้:

ความสอดคล้องกับบริบทประวัติศาสตร์: การแสดงชุดนี้สามารถสื่อสารบทบาทของพระนางจิระประภามหาเทวีได้อย่างเป็นรูปธรรม มากกว่าเพียงการรำรำเพื่อความสวยงาม การใช้ “ท่าพัก” มาประยุกต์เป็นท่าที่แสดงถึงการตั้งสติเพื่อรับมือสถานการณ์ท้าทาย สอดคล้องกับเหตุการณ์ที่พระนางต้องประคับประคองล้านนาจากการรุกรานของอยุธยา แสดงให้เห็นว่าข้อมูลทางประวัติศาสตร์สามารถนำมาสร้างมิติ (Dimension) ให้กับนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การสื่อสารอัตลักษณ์ทางการทูต : การออกแบบท่ารำที่เน้นการเจรจาและการหยิบนินไมตรี (ท่าที่ 3) เป็นการตอบโต้ความสามารถด้านการทูตที่เป็นจุดเด่นที่สุดของพระนาง ซึ่งช่วยสร้างภาพจำใหม่ให้กับผู้ชม แทนที่จะเน้นการแสดงความเจ็บปวดจากการสูญเสียพระสวามีเพียงอย่างเดียว แต่แสดงให้เห็นถึงความฉลาดหลักแหลมและปัญญาบารมีในฐานะนักปกครอง

ความสำคัญขององค์ประกอบศิลป์: ดนตรีล้านนาที่คัดสรรมาประกอบการแสดง มีบทบาทสำคัญในการขับเน้นบรรยากาศความสูงศักดิ์ (Music and Lyrics) ซึ่งทำงานร่วมกับเครื่องแต่งกายสีทองสไตล์ราชสำนักล้านนาโบราณ ช่วยส่งเสริมให้การถ่ายทอดอารมณ์และเรื่องราวมีความสมบูรณ์และน่าเชื่อถือตามรูปแบบนาฏศิลป์ล้านนา

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับผู้สนใจสร้างสรรค์นาฏศิลป์จากข้อมูลทางประวัติศาสตร์หรือบริบทล้านนาในอนาคต โดยสามารถนำแนวคิดไปประยุกต์ใช้ในมิติต่าง ๆ ได้ดังนี้:

1. ด้านประเพณีและความเชื่อ : ควรนำลักษณะท่าทางจากงานบุญพิธีกรรมหรือการบวงสรวงในราชสำนักล้านนามาปรับใช้ เพื่อเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์และความศรัทธาให้กับผลงาน
2. ด้านองค์ประกอบศิลป์และอัตลักษณ์ชนเผ่า: การเลือกใช้เครื่องแต่งกายที่อ้างอิงผ้าทอโบราณ หรือการนำกลิ่นอายท่าร่ายของกลุ่มชาติพันธุ์ในล้านนา (เช่น เจี้ยว หรือชนเผ่าต่าง ๆ) มาผสมผสาน จะช่วยเพิ่มมิติความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้กับตัวละคร
3. ด้านศิลปศาสตร์และหัตถกรรม: สามารถนำท่วงท่าจากศิลปะการต่อสู้ (ฟ้อนเจิง/ฟ้อนดาบ) หรือจังหวะการทำศิลปาชีพ (การทอผ้า/แกะสลัก) มาพัฒนาเป็นกระบวนการท่าร่ายที่สะท้อนวิถีชีวิตและความแข็งแกร่งของตัวละครได้
4. ด้านนาฏศิลป์ร่วมสมัยและการอนุรักษ์: ควรหาจุดสมดุลระหว่างการรักษาแม่ท่ามาตรฐาน (เช่น ฟ้อนเล็บ/ฟ้อนเทียน) กับการใช้จินตนาการสร้างสรรค์ร่วมสมัย เช่น การตีความสัญลักษณ์จากดวงดาวหรือตำนานสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ (นาค/หงส์) เพื่อให้นาฏศิลป์ประวัติศาสตร์มีความร่วมสมัยและเข้าถึงผู้ชมรุ่นใหม่ได้ดียิ่งขึ้น

คำประกาศการใช้ปัญญาประดิษฐ์

ระหว่างการจัดทำผลงานนี้ ผู้เขียนได้ใช้ Gemini 3 โดย Google เพื่อช่วยเรียบเรียงและปรับภาษาวิชาการให้ชัดเจนและเหมาะสม โดยไม่ได้ใช้เครื่องมือดังกล่าวในการสร้างเนื้อหาใหม่แทนผู้เขียน หลังการใช้ผู้เขียนได้ตรวจสอบ แก้ไข และรับผิดชอบเนื้อหาทั้งหมดด้วยตนเอง

Declaration of AI Usage

During the preparation of this work, the author utilized Google's Gemini 3 to assist in organizing and refining academic language for clarity and appropriateness. The tool was not used to generate new content on behalf of the author. Following its use, the author reviewed, edited, and assumes full responsibility for all content.

บรรณานุกรม

- นภดล เกษเกล้า. (2558). นาฏศิลป์ไทย: การสื่อความหมายผ่านการเคลื่อนไหวทางประวัติศาสตร์. สำนักพิมพ์วัฒนธรรมไทย.
- พระนางจิระประภามหาเทวี. (2565, 12-18 สิงหาคม). มติชนสุดสัปดาห์. https://www.matichonweekly.com/column/article_588474
- รัชต์ภาคย์ พรหมทอง. (2561). การออกแบบท่ารำในศิลปะการแสดงไทยที่อิงจากประวัติศาสตร์. สถาบันวิจัยนาฏศิลป์.
- วรรณ ปากสิต. (2561). สตรีในประวัติศาสตร์ไทย: บทบาทและอุปสรรค. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมจิตร จันทรสว่าง. (2560). ความสำคัญของท่ารำในนาฏศิลป์ไทยกับการถ่ายทอดเรื่องราวทางวัฒนธรรม. สำนักวิชาการนาฏศิลป์.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2564). ประวัติศาสตร์ล้านนา: วัฒนธรรมและการเมือง. สำนักพิมพ์โอเพ่นเวิลด์.

